

UOT 372.881.111.1

Günay Talib qızı Hacızadə
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertant
Bakı Slavyan Universitetinin müəllimi

İNGİLİS DİLİ ÜZRƏ MÜXTƏLİF BACARIQLARIN MƏNİMSƏNİLMƏSİNDƏ METAFORİK DİLDƏN PRAKTİK İSTİFADƏ ÜSULLARI

Гюнай Талыб гызы Гаджизаде
докторант по программе доктора философии,
преподаватель Бакинского Славянского Университета

МЕТОДЫ ПРАКТИЧЕСКОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТАФОРИЧЕСКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ УСВОЕНИЯ РАЗЛИЧНЫХ НАВЫКОВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Gunay Talib Hajizada
doctoral student in the program of doctor of philosophy
teacher at Baku Slavic University

THE PRACTICAL USE OF METAPHORIC LANGUAGE IN THE ACQUISITION OF DIFFERENT FOREIGN LANGUAGE SKILLS

Xülasə. Məqalə xarici dil üzrə müxtəlif bacarıqların mənimsənilməsində metaforik dilin praktiki istifadəsinə həsr edilmişdir. Məna konseptuallaşdırılmasının xarici dilin tədrisi və öyrənilməsi prosesinə necə töhfə verdiyini göstərir, eyni zamanda tələbələri dilə daha yaradıcı münasibətə təşviq edir, onlara müsbət inanclar formalaşdırmağa və düşüncələrini hədəf dildə ifadə etməyə kömək edir. Həmçinin, sözlərin həqiqi çalarlarından istifadə, analoqların yaradılması tədris materialının öyrənilməsi və başa düşülməsi prosesini xeyli asanlaşdırır. Bu prosesdə tələbələr köhnə bilikləri yeniləri ilə müqayisə etmək imkanı əldə edirlər. Nəticə etibarlı ilə söz və ifadələrin yadda saxlanması asanlaşdığı üçün tələbələr danışıq prosesində müvafiq strukturlardan istifadə edərək səlis danışmağa nail olurlar.

Açar sözlər: *metafora, konseptuallaşma, bənzətmə, müqayisə, sxematik məna kateqoriyası, dil tədrisi*

Резюме. Статья посвящена практическому использованию метафорического языка при овладении различными навыками иностранного языка. Она показывает, как действия, основанные на концептуализации значений, способствуют процессу преподавания и изучения иностранного языка, в то же время поощряют более творческое отношение к языку среди студентов, помогают им сформулировать положительные убеждения и выражать свое восприятие себя как изучающих язык. Также использование истинных оттенков слов, создание аналогов значительно упрощает процесс обучения и понимания учебного материала. В этом процессе у студентов есть возможность сравнить старые знания с новыми. В результате слова и выражения легче запоминать, а студенты с большей вероятностью будут говорить свободно, поскольку они могут легко запоминать и использовать соответствующие структуры в процессе общения.

Ключевые слова: *метафора, концептуализация, аналогия, сравнение, категория схематического значения, обучение языку*

Summary. The article is devoted to the practical use of the metaphorical language in mastering various skills of a foreign language. It shows how actions based on the conceptualization of meanings contribute to the teaching and learning process of a foreign language, while at the same time encouraging a more creative attitude towards language among students, helping them to formulate positive beliefs and express their perception of themselves as language learners. Also, the use of true shades of words, the creation of analogs greatly simplifies the process of learning and understanding the educational material. In

this process, students have the opportunity to compare old knowledge with the new one. As a result, words and phrases are easier to memorize, and students are more likely to speak fluently as they can easily remember and use the appropriate structures in their communication.

Key words: *metaphor, conceptualization, analogy, comparison, category of schematic meaning, language teaching*

Xarici dili mənimsəmə bacarığı S.D. Kraşenin fərqləndirdiyi aşağıdakı iki prosesə əsaslanır [4, s.121]:

- daim nəzarət edilən və təşvişə səbəb ola biləcək şüurlu öyrənmə;

- tələbənin ana dilini öyrənməsinə kömək edən, bacarığını yenidən kəşf etdiyi təhtəşüür səviyyəsində reallaşan öyrənmə.

İkinci qrupda yer alan metaforik dildən istifadə dil tədrisində xüsusi rola malikdir. Metafora yunan mənşəli söz olub “köçürmə” mənasını verir. Metaforalar müqayisə apararaq hadisəyə, yaxud bir məsələyə başqa bir pəncərədən baxmağımıza və beləcə problemi həll edə bilməyimizə kömək edir. Neyrolinqvistik proqramlaşdırmada (NLP) submodallıqlar şəxsin xüsusi konseptə istinad edərək yaratdığı mental təsvirlər kimi qiymətləndirilir. D. Qordon bu təsvirləri metaforalar adlandırmış və şəxsi inkişafa, öyrənmə prosesinə kömək edən manipulyativ müalicə üsulu kimi qiymətləndirmişdir. [4, s.47] Ceyms Louley və Penni Tompkins “Metaforalar düşüncəmizdə” adlı kitabda simvolik modelləşdirmə deyilən proses barədə yazaraq müştərilərlə simvolik səviyyədə işləməyin mümkünlüyündən söz açıb. Burada qeyd olunur ki, metaforalardan istifadə yaranmış məyusedici vəziyyəti, qorxularımızı insanlara izah etmək, yaxud onları ruhlandırmaq üçün də dəyərli bir üsuldur. Məsələn, təbiət hadisələrinə əsaslanaraq söz oyunundan istifadə etməklə gərginliyi də azaltmaq olar: yağış və tufandan gün işığına keçərək sakitləşmək, yaxud çətin bir situasiyanı dağa dırmaşmaq, çayı keçmək kimi fəaliyyətlərlə müqayisə etmək olar. [5]

“Metafora” termini, sözün etimologiyasından aydın olduğu kimi, müəyyən keyfiyyətin bir obyektə (kontekstdən) başqa bir obyektə (kontekstə) keçidi deməkdir. Müasir dilçilikdə metafora sözün əlavə məna çaları qazanması kimi qəbul olunur. Qərb retorik ənənəsində metaforalar həmçinin mnemonik vasitə kimi qiymətləndirilmişdir. Belə ki, bir obyektin başqa bir obyekt vasitəsilə təbiətinin müəyyən edilməsi bunu daha yadda qalan edirdi. Nik Oven “Metafo-

ranın Sehri” kitabında qeyd edir ki, metaforalar sadəcə olaraq poetik, yaxud ritorik quruluşlar deyil, onlar düşüncəmizi və təcrübəmizi də şəkilləndirən çox güclü vasitələrdir. R. Ellis (1990) və M. Paynmən (1998) dilöyrənmə nəzəriyyəsi çərçivəsində koqnitiv strategiyaların dilin başa düşülməsindəki rolunu açıqlamışlar. Corc Lakof və Mark Conson isə Maykl Redinin (1993) ideyalarını inkişaf etdirərək metaforik dilin sadəcə ədəbi sfera ilə məhdudlaşmadığını açıqlamışlar. Onlar həmçinin insanın düşüncə zənginliyinin dilin quruluşuna təsir gücünü də başa düşməyə səsləmiş və bu təsirin metafora olduğunu bildirmişlər. [3, s.37] İnsanların bitkilərə bənzədilərək konseptuallaşdırılması (people must be nurtured), yaxud hiss və emosiyalarımızın temperaturla ifadəsi (feel up/down, cold attitude etc.) buna misal ola bilər.

Metaforaların dil tədrisində tətbiqi 4 kateqoriya daxilində dəyərləndirilmişdir [3, s.134]:

- Şifahi və yazılı dildə danışanın mövzu barəsində münasibəti (G. Lou 1999);

- Ana dili və hədəf dilin məzmununun fərqləndirilməsi;

- Hədəf dilin məzmununu kəşf etməyə kömək edən analoqların yaradılması;

- Xarici dildə qrammatika və leksikanın koqnitiv təşkili, qorunub saxlanması və düzgün şəkildə ifadəsinin möhkəmləndirilməsi.

Bu baxımdan metafora qrammatik və abstrakt mənanın dildə qurulması tərzini aşkara çıxaran mexanizm kimi müstəsna rola malikdir. Metaforalar dilin təbiəti ilə öyrənmə prosesinin məğzi arasında əlaqələndirici mövqe tutur. [4, s.123] Metaforaların xüsusilə abstrakt məfhumların mənasının açılmasındakı rolunu nəzərə alsaq, dilçilikdə və dil tədrisində də güclü bir vasitə kimi qiymətləndirilir. Məsələn, “Beauty is flower” cümləsinə nəzər salsaq tərəflər arasındakı izomorfik əlaqəni görə bilərik. Belə ki, gözəllik güllər kimi əbədi deyil, solur və nəticədə yox olub gedir. Yaxud, “Time is a resource” metaforik ifadəsi bizə zamanın tükəndiyini və buna görə də səmərəli şəkildə istifadəsinə işarə edir. [4, s.11] Ümumiyyətlə, müqayisə obyektin görü-

nüşü, fiziki xüsusiyyətləri, həssaslıq dərəcəsi, funksiyası və s. nəzərə alınmaqla aparılır və nəticədə yaradılan bənzərliklə sözlərin təxəyyüldə obrazlı canlandırılması asanlaşır.

Tələbələrin metaforalarla işləmə prosesini asanlaşdırmaq üçün onları müvafiq quruluşlarla (məsələn: *It was as if; it was as though; it had the feeling of ... rather than of; it might have been ...; as it were; it as adj. as*) tanış etmək daha məqsədəuyğundur. Bu mərhələdən sonra tələbələr yaşadığı hadisələrin bir sözlə təsvirindən başlayaraq metaforik quruluşlardan istifadəyə keçid edə bilirlər:

1. "It was as depressing as failing an exam."

2. "It was as embarrassing as a knight falling off his horse in the big parade."

Eyni zamanda, metaforik dildən istifadə edərək tələbələrə cisim və anlayışlar arasında oxşar cəhətlərin tapılması və əlaqələndirilməsi yolunu başa salmaq mümkündür. [6, s.74] Aşağıdakı çalışma nümunəsinə nəzər salaq:

• *Prepare a set of about 20 cards for every six students in the class with words or pictures on them.*

• *Give each group of six students a set of cards divided in two and placed in two piles face down.*

• *Write on the board the prompts: Both of them are/have/can ... Neither of them is/has/can ...*

• *Students take it in turns to turn over one card from each pile. Everyone in the group has two minutes to write down as many comparisons as possible between the two things. Comparisons can be positive or negative.*

• *Students read out and compare their sentences, starting with the student who turned over the cards. Students score two points for every comparison which no one else has made, one point for a comparison which only one other person has made. The cards are put to the bottom of the piles and the next student turns over two cards.*

• *Give five minutes' notice that the activity is going to end. The winner is the student with the most points.*

Dildən istifadə zamanı istifadə olunan üsullardan biri də dünyanı ibarət olduğu varlıq və obyektlərlə ifadə etmək yerinə bizdə yaratdığı təsir vasitəsilə təsvir etməkdir. Bu məqsədlə aşağıdakı fəaliyyət növündən istifadə etmək olar:

• Describe the emotional impact of a picture or painting. While one student is making this description, the rest of the class is trying to visualize the emotions and imagine the picture.

Metaforalar yaradarkən sözləri daha yaxşı mənimsəmək və eyni zamanda əylənmək üçün aşağıdakı çalışmadan da istifadə etmək olar:

• *Ask students to imagine a scene for (make a mental picture of) some abstract terms and define them metaphorically:*

• *Madness is losing money in gamble.*

• *Happiness is.....*

• *Sadness is*

Dil öyrənmə prosesində tələbələrin dilə, öyrənmə və öyrətmə proseslərinə münasibətini də bu üsuldən istifadəylə öyrənmək olar. Məsələn: *Teaching English is like.....; Learning is like....* Tələbələrin yazı və leksik bacarıqlarının öyrədilməsində qrammatik metaforalar əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, səbəb-nəticə əlaqələrinin konseptuallaşmasında vasitə rolunu oynayır. Burada hərəkət, yaxud hadisələrə obyekt kimi yanaşıaraq abstrakt əlaqələr təqdim olunur:

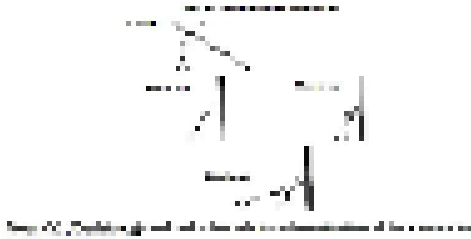
1. *Oil price rises may inflict some damage on the prospects of economic revival in the Far East.*

2. *Oil prices have risen. Therefore, the economic revival in the Far East may not happen as expected.*

İkinci cümlə ilə müqayisədə birinci cümlənin anlaşılması və istifadəsi "rise" feli isimləşdiyi üçün asanlaşır. Aşağıdakı nümunədə də səbəb-nəticə əlaqəsinin konseptuallaşmasını görmək mümkündür:

Deforestation results in soil erosion. Soil erosion leads to a higher run-off of water. The high run-off means that water levels rise in the river. Higher water levels can cause flooding and destruction.

İngilis dilində feli birləşmələrin öyrədilməsi də çətinlik doğuran məsələlərdəndir. Belə ki, eyni bir sözünü müxtəlif fellərlə birləşərək tamamilə fərqli mənalar yarada bilər. Məsələn: *cheer up*- şənlənmək; *split up*- ayrılmaq. Həll yolu olaraq müəllimlər tələbələrin əsas diqqətini sözlərləri və onların sxematik məna kateqoriyalarına çəkməyə bilər:

Corc Lakof və Mark Conson (1979) “*Metaphors we live by*” adlı koqnitiv dilçilik kitabında ümumi konseptual mənə sisteminin hekayəyə əsaslandığını təklif etmişlər. Burada metaforik dillə məzmunun dolğun şəkildə izahı və daha rahat başa düşülməsi nəzərdə tutulmuşdur. Müqayisə üçün iki cümləyə nəzər salaq: *Life is a state of being alive*. Ancaq *‘Life is like swimming, if you focus on difficulties and stop, you will drown’* dedikdə bu sözün mənası müqayisə yoluyla daha da aydınlaşmış olur. Hekayələrin də metaforik dillə zəngin olduğunu nəzərə alsaq dil tədrisində faydalı resurs kimi istifadə etmək olar. Digər tərəfdən, tələbələr hekayəyə cəlb olunarkən xarici dildə dinlədiklərini unutduğu üçün daha rahat şəkildə məzmunu fokuslanır və eyni zamanda dinləmə bacarığını da inkişaf etdirmiş olurlar. Bu zaman tələbələrin hər biri həmçinin öz dünya xəritəsiylə əlaqə qurmuş olur. [2, s.58]

Ədəbiyyat:

1. Səfiyev, Ə.Y. İngilis monoloji nitqinin kommunikativ tədrisinin əsasları. - Bakı: Elm, -2019.
2. Cullen B., Deacon B., Backwell B., Mulvey S., Roth I., Explorations in NLP and Language Teaching. Standing in Spirit Publications, -Japan, -2015, 118 p.
3. Holme, R., Cognitive Linguistics and Language Teaching, 2009, Palgrave Macmillan, -England, 251 p.
4. Holme, R., Mind, metaphor and language teaching, 2004, Palgrave Macmillan, -England, 242 p.
5. Lawley, J. and Tompkins, P., Metaphors in Mind: Transformation through Symbolic Modelling, 2003, Developing Company Press, -England, 317 p.
6. Revell J & Norman S., Handing over: NLP-Based Activities for Language Learning, 1999, Saffire Press, -England, 144 p.

Metaforik dildən istifadə tələbəyə müqayisələr apararkən təxəyyülünün imkanlarından istifadə və yaradıcı düşünmə imkanı yaradır. Həmçinin, sözlərin həqiqi mənə çalarlarından istifadəsi, analoqların yaradılması tədris materialının öyrədilməsi və qavranılması prosesini xeyli asanlaşdırır.

Problemnin aktuallığı. Məlum olduğu kimi, ingilis dilinin tədrisi prosesində tələbələrin leksik və yazı bacarıqlarının inkişafı çətinlik doğuran məsələlərdəndir. Bu nöqteyi-nəzərdən metaforik dildən istifadəylə məfhumlar arasında izomorfik əlaqənin qurulması, abstrakt mənənin konseptuallaşdırılması tələbələrdə koqnitiv prosesi stimullaşdırdığı üçün yeni materialın sürətli qavranılması və səmərəli yadda saxlanması həyata keçir.

Problemnin elmi yeniliyi. Məqalədə ingilis dilində müxtəlif bilik və bacarıqların mənimsənilməsi üçün metaforik dildən praktiki istifadə üsulları, fəaliyyət növləri göstərilmişdir. Həmçinin, implicit yolla materialın tədrisində metaforik dildən istifadənin rolu əsaslandırılmışdır.

Problemnin praktik əhəmiyyəti. Metaforik dildən istifadənin dilin məzmununun simvolik səviyyədə kəşf edilməsində, tələbələrə motivasiya etməkdə səmərə verdiyini qeyd etmək olar. Eyni zamanda, bu üsul müəllimlərin sözləri səmərəli şəkildə tələbələrə öyrətməsi, onları yazıya həvəsləndirməsi baxımından da əlverişli hesab edilir.

E-mail: @gmail.com

Rəyçilər: ped.ü.fəls.dok., dos. R.A. Salahov,

ped.ü.fəls.dok., dos. S.R. İmanova

Redaksiyaya daxil olub: 27.11.2021.